

ADAM A. ZYCH

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2130-4041>

WSPÓŁCZESNA POLSKA POLITYKA SENIORALNA: DEKLARACJE I DZIAŁANIA¹⁾

ABSTRAKT

Na wstępie artykułu dokonano analizy nowych zastosowań powszechnie znanych terminów, takich jak np. emerytalne, geriatryczne, siwe czy srebrne tsunami, oraz „emerytury wyborcze”, obejmujące m.in. emeryturę obywatelską, emeryturę matczyną, 13. i 14. emeryturę, emeryturę gwarantowaną i emeryturę bez podatku. Przedstawiono również przemiany demograficzne w Polsce w ostatnim półwieczu (1967–2017) i ich konsekwencje. Kolejnym wątkiem tematycznym uczyniono politykę senioralną, jej genezę oraz próbę zdefiniowania i określenia jej głównych celów. Politykę senioralną, która w naszym kraju jest w stanie tworzenia, można skutecznie realizować na trzech podstawowych poziomach: rządowym, samorządowym i pozarządowym (obywatelskim). Działalność na rzecz seniorów przedstawić można w co najmniej sześciu obszarach: 1) aktywność i aktywizacja osób starszych; 2) edukacja; 3) kultura i mass media; 4) legislacja i pomoc prawna; 5) pomoc (społeczna) i wsparcie; oraz 6) zdrowie i profilaktyka zdrowotna. Artykuł prezentuje przykłady działań w powyższych zakresach, w końcowym zaś fragmencie tego tekstu podjęto dyskusję dotyczącą współczesnej polityki senioralnej, stawiając istotne pytania: Czy mamy w Polsce politykę społeczną wobec osób starszych? oraz Czy określenie „polityka senioralna” nie jest „nadużyciem znaczeniowym”?

Słowa kluczowe: aktywność i aktywizacja osób starszych, długofalowa polityka senioralna, „emerytury wyborcze”, polityka senioralna, rady seniorów w Polsce, srebrne tsunami

¹⁾ Artykuł powstał na podstawie referatu wygłoszonego na Międzynarodowej Konferencji Naukowej poświęconej problemom seniorów i polityki senioralnej, zorganizowanej 20 września 2019 r. przez Lwowski Uniwersytet Trzeciego Wieku.

UWAGI WSTĘPNE

*[...] o ile zachowania ludzi młodych są
motywowane dumą,
o tyle aktywność ludzi starych jest regulowa-
na poczuciem wstydu.
Po prostu starym być nie wypada. Chyba że,
pomimo życiowych trosk,
jest się zadowolonym, przedsiębiorczym
i nastawionym optymistycznie,
także wobec nieodległej perspektywy odejścia.*

Mieczysław Malewski

Zajmując się przez ostatnie dwadzieścia kilka lat leksykografią gerontologiczną, odnotowuję coraz to nowe zastosowania powszechnie znanych terminów. Obecnie modne stały się takie określenia, jak np. emerytalne, geriatryczne, siwe czy srebrne tsunami. O ile debiutujący dramaturg Żeliszaw Żeliszawski ma pełne prawo dać taki tytuł swojej sztuce (*Srebrne tsunami*, 2016), z tym oto programowym uzasadnieniem: „Jak nasze społeczeństwo, które pod fasadą szacunku dla siwej głowy i podziwu dla dziarskich staruszków, skrywa uczucia o wiele bardziej skomplikowane i o wiele mniej przyjemne, poradzi sobie z własną starością?” (<https://teatropole.pl/srebrne-tsunami-2/>), o tyle niedopuszczalne jest w dyskursie naukowym i/lub politycznym (Hrynkiwicz, 2016; <https://serwisy.gazetaprawna.pl/>), z dwóch następujących względów:

- po pierwsze, tsunami to ekstremalne zjawisko przyrodnicze wyjątkowo trudne do przewidzenia, katastrofa, żywioł, nad którym człowiek nie może zapanować. O tym, że ludność Polski zaczęła starzeć się było wiadome już przed półwieczem, i ten czas 50 lat można uznać za zmarnowany, popełniono bowiem zarówno grzech zaniedbania, jak i zaniechania, gdyż do tej pory nie uporządkowano w Polsce systemu zabezpieczenia społecznego, nie wprowadzono również ubezpieczeń na opiekę długoterminową, zapominając o wielu ludziach sędziwych, zwykle niezdolnych do samodzielnej egzystencji i/lub zależnych od innych. Zdaniem profesora Tomasza Kostki, konsultanta krajowego w dziedzinie geriatрії, „brak kompleksowej opieki medyczno-społecznej to największy problem starszych ludzi w Polsce” (*Ja to bym już chciała...*, 2019, s. 26);

- po drugie, ujmowanie procesu starzenia się społeczeństwa w kategoriach tzw. demografii apokaliptycznej może tworzyć negatywny stereotyp, że starość jest poważną kwestią społeczną, a także obciążeniem, zarówno rodzinnym, jak i ekonomicznym. „Retoryka ta ma zaakcentować wyłącznie negatywne strony procesu starzenia się społeczeństwa, który prowadzi do problemów gospodarczych, kulturowych i społecznych” (Duszczyk, Lesińska, Matuszczyk, 2019, s. 105), zapominając o społecznym kapitale ludzi starych, o ich zasobach w postaci np. doświadczenia i mądrości życiowej.

Drugą kategorią pojęciową, która pojawiła się w toku kolejnych kampanii wyborczych (samorządowej, 2018, europejskiej, 2019, i parlamentarnej, 2019), są „emerytury wyborcze”, obejmujące m.in. emeryturę obywatelską, będącą w istocie rentą socjalną, emeryturę matczyną, tj. rodzicielskie świadczenie uzupełniające w ramach programu *Mama 4 plus*, stałe świadczenia: *jarkowe*, czyli 13. emeryturę, zwaną emeryturą plus, i *beacikowe*, czyli 14. emeryturę, tj. premię dla babci i/lub dziadka (*grandparents bonus*), emeryturę minimalną, emeryturę mundurową niezależnie od wieku, wreszcie utrzymanie obniżonego wieku emerytalnego i modyfikację systemu obliczania waloryzacji emerytur [Prawica], powołanie Ministerstwa Polityki Senioralnej, utrzymanie ustawowego wieku emerytalnego, emeryturę gwarantowaną i wdowią, czyli prawo do dziedziczenia świadczeń emerytalnych [Lewica], premie emerytalne w formie akcji za kontynuowanie pracy zawodowej i zwolnienie emerytury osób pracujących z PIT [Koalicja] oraz emeryturę bez podatku [Ludowcy]. Na ile są to obietnice wyborcze, pokaże czas...

PRZEMIANY DEMOGRAFICZNE W OSTATNIM PÓŁWIECZU

Na sytuację życiową ludzi starzejących się i starych znaczny wpływ mają – szczególnie wyraźne po dwóch ostatnich wojnach światowych – zmiany demograficzne, polegające na systematycznym wydłużaniu się przeciętnego dalszego trwania życia człowieka oraz na regularnym wzroście liczby ludzi w podeszłym wieku w wielu krajach świata. Warto dodać, że w periodyzacji cyklu życiowego człowieka Światowej Organizacja Zdrowia (WHO) **wiek podeszły** oznacza przedział wiekowy 75–89 lat (Zych, 2007, s. 120),

natomiast **wiek starczy** – zdaniem Léopolda Szondiego (1995) – to okres 81–90 lat. Przemiany kulturowo-społeczne i ekonomiczne, jakie dokonały się w ostatnim półwieczu, sprzyjały nie tylko podwyższaniu stopy życiowej (jakości życia) ludności oraz doskonaleniu systemów ochrony zdrowia społeczeństwa, lecz także podniesieniu poziomu kultury zdrowotnej, wpływając w konsekwencji na znaczne przedłużenie się przeciętnego trwania życia ludzkiego. Przykładowo w ciągu ostatnich 50 lat (1967–2017) przeciętna długość dalszego trwania życia kobiet wzrosła o 9 lat – z 72,61 w 1967 r. do 81,82 w 2017 r., a mężczyzn o prawie 8 lat – z 66,44 w 1967 r. do 74,35 w 2017 r. (zob. tabela 1). Obecnie obserwujemy wzrastającą frakcję osób starzejących się i starych w populacjach wielu krajów. Najwcześniej próg demograficznej starości, który wyraża się odsetkiem 7% ludzi w wieku 65 lat i więcej w stosunku do ogółu ludności (wskaźnik przyjęty przez demografów Organizacji Narodów Zjednoczonych) lub frakcją 12% osób w wieku 60. lat i więcej w stosunku do całej ludności – współczynnik starości zaproponowany w 1959 r. przez polskiego demografa Edwarda Rosseta (1959, s. 14), przekroczyła Francja (1870), następnie Zjednoczone Królestwo (1931), Niemcy (1937), Stany Zjednoczone (1940), a po II wojnie światowej Polska (1967), Rosja [RFSRR] i Ukraina [USRR] (1970). Wyraźne postępy starzenia się ludności w Polsce w ciągu ostatnich 50 lat prezentują tabele 2 i 3, które

TABELA 1. Ludność Polski w ostatnim półwieczu (1967–2019) według płci i miejsca zamieszkania (dane w tys. i w %)

Rok	1967		2017	
	liczebność (lb)	procent (%)	liczebność (lb)	procent (%)
Ludność Polski	32 163,3	100,00	38 433,6	100,00
Mężczyźni	15 620,6	48,57	18 593,2	48,38
Kobiety	16 542,7	51,43	19 840,4	51,62
Miasta	16 367,1	50,89	23 109,3	60,13
Wieś	15 796,2	49,11	15 324,3	39,87

Źródło: *Rocznik Demograficzny 1967–1968*. (1969). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 53; *Rocznik Demograficzny [2018]*. (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 26–27 i s. 140–147.

TABELA 2. Polscy seniorzy w ostatnim półwieczu (1967–2019) według wieku i płci (dane w tys. i w %)

Rok	1967						2017					
	Ogół		Mężczyźni		Kobiety		Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Ib	%	Ib	%	Ib	%	Ib	%	Ib	%	Ib	%
wiek senioralny 60+	3839,2	11,94	1571,4	10,06	2267,8	13,71	9293,6	24,18	4377,2	23,54	4916,4	24,78
wiek starszy 65+	2444,9	7,60	941,1	6,02	1503,8	9,09	6520,3	16,96	2571,0	13,83	3949,3	19,91
wiek sędziwy 80+	brak danych		brak danych		brak danych		1642,4	4,27	507,9	2,73	1134,5	5,57
Przeciętne trwanie życia	69,52		66,44		72,61		78,08		74,35		81,82	

Źródło: *Rocznik Demograficzny 1967–1968*. (1969). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 53; *Rocznik Demograficzny* [2018]. (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 46, 48, 50, 52, 142, 144, 145 i s. 147; *Trwanie życia w 2017 r.* (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 59, 62; *Starzenie się ludności w Unii Europejskiej – stan obecny i prognoza. OT–662*. (2018). Warszawa: Kancelaria Senatu, s. 10, 12, 14 i s. 21.

TABELA 3. Polscy seniorzy w ostatnim półwieczu (1967–2019) według wieku i miejsca zamieszkania (dane w tys. i w %)

Rok	1967						2017					
	Ogół		Miasta		Wieś		Ogół		Miasta		Wieś	
	Ib	%	Ib	%	Ib	%	Ib	%	Ib	%	Ib	%
wiek senioralny 60+	3839,2	11,94	1821,8	11,13	2017,4	12,77	9293,6	24,18	606842	26,26	3225,2	21,05
wiek starszy 65+	2444,9	7,60	941,1	6,02	1503,8	9,09	6520,3	16,96	4269,4	18,47	2250,9	14,69
wiek sędziwy 80+	brak danych		brak danych		brak danych		1642,4	4,27	1036,1	4,48	606,3	3,96

Źródło: *Rocznik Demograficzny 1967–1968*. (1969). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 53 i s. 56; *Rocznik Demograficzny* [2018]. (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, s. 46, 50, 52, 142, 144, 145 i s. 147.

wskazują, że społeczeństwo polskie ze średniego stanu starzenia się populacji przeszło w latach 70. minionego wieku do kolejnego etapu starzenia się, określanego mianem „starości zaawansowanej”, a ocenianego frakcją 10% osób starszych (65+) w społeczeństwie, co stwarza oczywiście wiele problemów natury medycznej, społecznej, ekonomicznej, a nawet kulturowej. Dodajmy, że główne wątki debaty publicznej na temat starzenia się ludności wnikliwie przeanalizowała Barbara Szatur-Jaworska (2016). Odrębną kwestią jest kondycja zdrowotna odchodzącej generacji. Zgodnie z metodologią Eurostatu w Polsce pod koniec roku 2014 prawie co druga osoba w wieku 60 lat i więcej została zaliczona do subpopulacji ludzi niepełnosprawnych biologicznie, czyli osób, które z powodu rozmaitych problemów zdrowotnych miały ograniczoną zdolność wykonywania czynności życia codziennego, co więcej, częstość występowania niepełnosprawności biologicznej znacząco rośnie po ukończeniu 70. roku życia (zob. *Stan zdrowia ludności...*, 2016).

POLITYKA SENIORALNA

Pierwsza koncepcja zintegrowanej i perspektywicznie planowanej „polityki starości” pojawiła się we Francji na początku lat 60. XX wieku, gdy powołana przez rząd francuski Komisja Naukowa ds. Problemów Starości, pod przewodnictwem Pierre’a Laroque (1907–1997), opracowała raport pt. *Politique de la vieillesse* (1962), uznający decydującą rolę państwa jako kreatora polityki wobec starości. Polityka senioralna to system działań podejmowanych w obrębie polityki społecznej państwa, skierowanych do osób w wieku poprodukcyjnym i ich rodzin. Jak pisałem przed laty (Zych, 2007, s. 124–125): „Działania tego rodzaju mają na względzie wszechstronną kompensację malejących z wiekiem możliwości samodzielnego zaspokojenia podstawowych potrzeb biologicznych, psychicznych i społecznych, integrację z lokalną społecznością oraz przygotowanie do starości”. Zdaniem Szatur-Jaworskiej (2000, s. 182) polityka wobec „czwartego wieku” powinna polegać:

- „na konsekwentnym stosowaniu zasady jak najdłuższego przebywania ludzi starych w miejscu ich zamieszkania, a zatem na rozwoju opieki otwartej i półotwartej, polegającej na organizowaniu usług

i pracy socjalnej w mieszkaniach oraz w środowiskowych centrach socjalnych,

- na tworzeniu domów czasowego pobytu oraz na modernizacji mieszkań przystosowującej je do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- w programach, których celem jest wspieranie osób sędziwych, powinna być także przewidziana pomoc dla opiekujących się nimi rodzin: pomoc finansowa i rzeczowa, usługi transportowe i poradnictwo i – co niezwykle ważne – wsparcie psychiczne dla narażonych na ciężki i długotrwały stres opiekunów”.

„Pomoc dla rodzin jest tym ważniejsza, że zmiany demograficzne (mniejsza dzieciność, więcej dziadków niż wnuków) spowodują spadek ich możliwości opiekuńczych. Przy czym opóźnianie prokreacji – charakterystyczne dla drugiego przejścia demograficznego będzie oznaczać późniejsze narodziny wnuków, a to spowoduje, że coraz więcej osób będzie zostawało dziadkami w tym samym czasie, gdy będą się zwiększały ich obowiązki wobec sędziwych rodziców” (tamże, s. 182).

Polityka senioralna jest nazwą publicznych polityk ukierunkowanych na zaspokajanie potrzeb zbiorowości osób starszych i starzejących się, niezależnie od tego, czy jest to polityka wobec starości, osób starszych czy też starzenia się. W Polsce zazwyczaj rozumiana jako „ogół celowych działań organów administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się” (Założenia długofalowej polityki..., 2013).

Podmiotem polityki senioralnej są trzy kategorie osób: 1) seniorzy, czyli osoby powyżej pewnego wieku (w Polsce od 60. r.ż. – Ustawa z dnia 11 września 2015 r.); 2) osoby zbliżające się do tej granicy wieku, 3) wszyscy ci, którzy będą w przyszłości seniorami.

Niezmienne istotne są podstawowe cele polityki społecznej wobec osób starszych, najważniejsze zaś działania współczesnej polityki senioralnej ukierunkowane są na cztery grupy celów:

- podtrzymanie samodzielności (organizacja systemu opieki zdrowotnej, promocja zdrowia, budowa systemu usług opiekuńczo-pielęgnacyjnych, promowanie nowych technologii jako źródła informacji i usług dla seniorów, rekonstrukcja przestrzeni publicznej i mieszkalnej);

- aktywność ukierunkowaną na siebie (usługi edukacyjne, kulturalne, rekreacyjno-sportowe);
- aktywność ukierunkowaną na innych (aktywność wewnątrzpokoleniowa – samoorganizacja i wolontariat, aktywność międzypokoleniowa, aktywność obywatelska i ekonomiczna);
- kształtowanie sposobu myślenia o seniorach, starości i relacjach międzypokoleniowych (m.in. ograniczanie dyskryminacji z powodu wieku, czyli ageizmu, wspieranie poczucia wzajemnej odpowiedzialności międzypokoleniowej, budowanie srebrnej gospodarki).

Polityka senioralna prowadzona jest na wszystkich szczeblach władz publicznych, przybierając postać polityk:

- krajowych (ustalenie celów działań, źródeł i sposobów finansowania);
- regionalnych (promowanie dostosowanych do regionalnych i lokalnych warunków przykładów dobrych praktyk, szkolenie organizatorów, wykonawców i beneficjentów tej polityki, wspomaganie lokalnych decydentów zasobami kadrowymi i informacyjnymi), oraz
- lokalnych (realizacja działań zleconych, własnych pomysłów, wspomaganie akcji oddolnych).

Na podstawie Zarządzenia Nr 68 Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2012 r. – w ówczesnym Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej – utworzono Departament Polityki Senioralnej, odpowiadający za tworzenie i rozwój kierunków działań skierowanych do seniorów, warunków dla poprawy systemu wsparcia seniorów, realizację zadań w obszarze aktywnego starzenia się i innych form współpracy wewnątrz- i międzypokoleniowej z udziałem seniorów oraz monitorowanie i ewaluację wdrażanych rozwiązań. Departament prowadzi również współpracę z organizacjami i instytucjami, które kierują swoje działania do seniorów, w tym współpracę międzynarodową w obszarze aktywnego starzenia się. Ponadto odpowiada również za koordynację realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2020 i programu *Senior-WIGOR*, obecnie *Program Wieloletni Senior+ na lata 2015–2020*. Na początku 2013 r. została powołana również Rada do spraw Polityki Senioralnej (zob. Zarządzenie Nr 2 Ministra Pracy i Polityki Społecznej..., 2013).

Jesienią 2018 r. została ogłoszona nowa polityka senioralna w postaci dokumentu pn. *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność*. Dokument ten wskazuje na siedem głównych obszarów działań skierowanych do osób starszych:

- kształtowanie pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie;
- uczestnictwo w życiu społecznym oraz wspieranie wszelkich form aktywności;
- tworzenie warunków umożliwiających wykorzystanie potencjału osób starszych jako aktywnych uczestników życia gospodarczego i rynku pracy;
- promocja zdrowia, profilaktyka chorób, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji;
- zwiększanie bezpieczeństwa fizycznego – przeciwdziałanie przemocy i zaniedbaniom wobec osób starszych;
- tworzenie warunków do solidarności i integracji międzypokoleniowej; oraz
- edukacja dla starości, do starości, przez starość i w starości (zob. Zamorska, Makuch, 2018, s. 79–80).

Dodatkowo w *Polityce społecznej wobec osób starszych 2030* po raz pierwszy zaprojektowane zostały działania skierowane do niesamodzielnymi osób starszych, polegające na:

- zmniejszaniu skali zależności od innych poprzez ułatwienie dostępu do usług wzmacniających samodzielność oraz dostosowaniu środowiska zamieszkania do możliwości funkcjonalnych niesamodzielnymi osób starszych;
- zapewnieniu optymalnego dostępu do usług zdrowotnych, rehabilitacyjnych i opiekuńczo-pielęgnacyjnych dostosowanych do potrzeb niesamodzielnymi osób starszych;
- tworzeniu sieci usług środowiskowych i instytucjonalnych udzielanych niesamodzielnymi osobom starszym oraz
- budowaniu systemu wsparcia nieformalnych opiekunów niesamodzielnymi osób starszych przez instytucje publiczne (Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r.; <https://www.gov.pl/>

web/rodzina/polityka-spoeczna-wobec-osob-starszych-2030 bezpieczenstwo-uczestnictwo-solidarnosc).

Dodajmy, że istotnym dopełnieniem są ważne programy resortowe: *Opieka 75+*, *Opieka wytchnieniowa dla opiekunów osób starszych*, *Dostępność Plus*, *Darmowe leki Senior 75+* oraz najnowszy program *Centrum Zdrowia 75+*, ze znamienym dopowiedzeniem: *Zdążyć przed demograficznym tsunami* (zob. prezydent.pl/...aktualności...).

Politykę senioralną, która w naszym kraju jest w stadium tworzenia, można skutecznie realizować na trzech podstawowych poziomach: rządowym, samorządowym i pozarządowym (obywatelskim), a szczególną rolę mogą mieć do spełnienia nowe podmioty, w rodzaju zespołów doradczych prezydenta miasta ds. seniorów, pełnomocników prezydenta miasta ds. seniorów, polityki bądź współpracy senioralnej czy rzeczników seniora i opiekuna, a przede wszystkim działające w naszym kraju rady seniorów.

Oto przykładowy zakres działania pełnomocnika prezydenta ds. współpracy senioralnej w Gminie Miasto Szczecin (stanowisko to objął samorządowiec, wieloletni prezydent miasta Jan Stopyra): monitorowanie i diagnozowanie potrzeb seniorów; podejmowanie działań na rzecz poprawy jakości życia seniorów w Gminie Miasto Szczecin; współpraca z Miejską Radą Seniorów w Szczecinie oraz Stowarzyszeniem Uniwersytetu Trzeciego Wieku; inicjowanie uroczystości i wydarzeń adresowanych do seniorów; wspieranie seniorów w kontaktach z instytucjami publicznymi; podejmowanie interwencji w istotnych sprawach seniorów będących we właściwości jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta Szczecin oraz jednostek organizacyjnych Gminy Miasto Szczecin; reagowanie na wszelkie przejawy dyskryminacji seniorów; oraz współpraca z instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz seniorów (zob. http://bip.um.szczecin.pl/chapter_131195).

Powołanie tego rodzaju rzeczników bądź pełnomocników to bardzo dobre rozwiązanie z tego głównie względu, że w jednym miejscu – „w przetrzeni trzeciego wieku”, można uzyskać ogół informacji.

RADA SENIORÓW

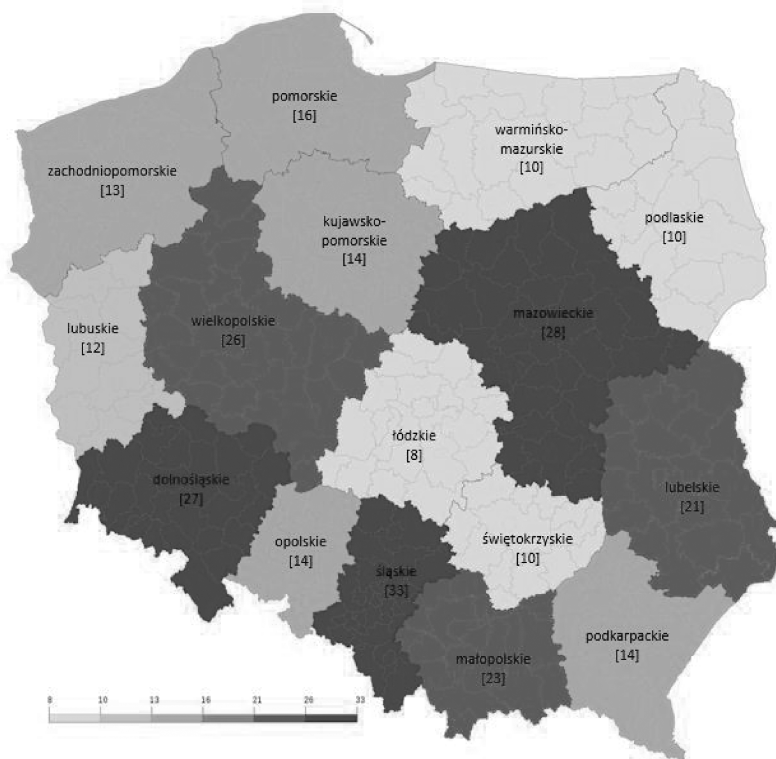
Jest to gminny organ konsultacyjny, doradczy oraz inicjatywny, którego celem jest poprawa sytuacji ludzi starych. Działania rad ds. seniorów od grudnia 2013 r. zostały objęte regulacjami Ustawy o samorządzie gminnym (zob. Obwieszczenie..., 2019). Regulacje te ujęto w rozdziale pierwszym ustawy, art. 5 c, pkt 1–6. W myśl zapisów gmina sprzyja solidarności międzypokoleniowej oraz tworzy warunki do pobudzania aktywności obywatelskiej osób starszych w społeczności lokalnej. Wyrazem tego jest utworzenie przez radę gminy – z własnej inicjatywy lub na wniosek zainteresowanych środowisk – gminnej rady seniorów, która może składać się z przedstawicieli osób starszych oraz przedstawicieli podmiotów działających na rzecz osób starszych, w szczególności przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz podmiotów prowadzących uniwersytety trzeciego wieku (UTW). Rada gminy nadaje radzie seniorów statut określający tryb wyboru członków i zasady działania, dążąc do wykorzystania potencjału działających organizacji osób starszych oraz podmiotów działających na rzecz osób starszych, a także zapewnienia sprawnego sposobu wyboru członków gminnej rady seniorów.

Liczba działających w 2017 r. rad seniorów w Polsce wynosiła 279, z czego największych ich przyrost odnotowano w latach 2014–2016. W mijającym 2019 r. mieliśmy już prawie 400 rad seniorów (dokładnie 374, stan na 1.05.2019 r.).

W Polsce (w 2017 r.) istniało 2478 gmin (tj. 1555 gmin wiejskich, 621 gmin miejsko-wiejskich oraz 302 gminy miejskie, w tym 66 gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu), co oznacza, że rady seniorów funkcjonowały zaledwie w co dziesiątej gminie w Polsce (zob. Lewicka-Kalka, 2017, s. 211). Układ rad seniorów w podziale terytorialnym ukazuje rysunek 1, s. 114.

Osoby starsze w Polsce zbyt rzadko uczestniczą w życiu publicznym i angażują się w sprawy obywatelskie. Diagnoza stanu partycypacji publicznej w Polsce prowadzona przez Instytut Spraw Publicznych w 2012 r., wykazała, że aż 73% seniorów deklaruje brak wpływu na to, co dzieje się w ich gminie. Duża grupa osób 60+, nadal chce być czyn-

nym uczestnikiem życia publicznego, wykorzystywać swoje doświadczenie i kompetencje. Rady seniorów mogą przyczynić się do zmiany tej sytuacji.

RYSUNEK 1. Rady Seniorów w Polsce (2017)

Źródła: E. Lewicka-Kalka (2017). Rady Seniorów w Polsce. W: A.A. Zych (red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*. Katowice: Fundacja Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, t. 5, s. 211.

Raport *ZOOM na Rady Seniorów...* (2014, <http://e.org.pl/zoom-na-rady-seniorow-raport/>) opisuje m.in. sposoby powoływania i funkcjonowania rad seniorów, podejmowane przez nie działania, strukturę prawno-administracyjną, współpracę z samorządem, instytucjami publicznymi i społecz-

nością lokalną, a także wskazuje na rosnącą skalę zjawiska powstawania rad seniorów w Polsce. W raporcie wskazane są trzy podstawowe scenariusze powstawania rad seniorów: inicjatywa lidera środowiska związanego z osobami starszymi albo prezydenta, burmistrza lub wójta, najrzadziej jest to organizacja pozarządowa działająca na rzecz osób starszych. W ich działalność angażują się przeważnie osoby w wieku powyżej 60 lat, znacznie częściej są to kobiety, mężczyźni stanowią niespełna jedną trzecią członków. Liczebność rad seniorów jest bardzo zróżnicowana: waha się od pięciu do nawet 30 osób. Rady seniorów najczęściej współpracują z samorządem – wydziałami zdrowia, edukacji, spraw społecznych urzędów gmin, a w następnej kolejności z lokalnymi instytucjami kultury; seniorskimi organizacjami pozarządowymi i UTW; domami dziennego pobytu oraz ośrodkami pomocy społecznej. Z badania wynika, że rady pełnią przede wszystkim funkcję aktywizacyjno-integracyjną. Największymi barierami formalnymi w funkcjonowaniu rad seniorów według tego raportu są: brak precyzyjnie spisanych kompetencji i zadań rady seniorów, brak wyodrębnionego budżetu oraz własnego lokalu. W zakresie barier merytorycznych wskazano głównie niedostateczną wiedzę o pracy samorządu oraz o skutecznych strategiach komunikacji.

W lutym 2014 r. w gmachu Sejmu RP w Warszawie odbyło się Ogólnopolskie Spotkanie Rad Seniorów. Przewodniczący sejmowej Komisji Polityki Senioralnej, Michał Szczerba, podkreślił, że rady są ważnym narzędziem dialogu społecznego, a aktywizacja ludzi starszych w środowisku lokalnym jest jednym ze współczesnych wyzwań. Przewodniczący Rady ds. Polityki Senioralnej, profesor Bolesław Samoliński, zapowiedział, że rada, którą kieruje, opracuje „katalog dobrych praktyk tworzenia i realizacji misji rad senioralnych”, który ma pomóc w upowszechnianiu rad seniorów. W parę lat później (2018) przyznał jednak, że „nadal nie zbudowaliśmy polityki senioralnej i brakuje nam w tym zakresie dobrych wzorców. Trudność tworzenia polityki senioralnej jest tym większa, że żadna inna grupa społeczna, jak osoby w podeszłym wieku, nie jest tak zróżnicowana. Różnicuje ją m.in. stan zdrowia, status materialny, poczucie wykluczenia, co, kumulując się, nawarstwia problemy” (zob. www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Prof-Boleslaw-Samolinski-nadal-nie-mamy-polityki-senioralnej,183970,14.html).

Na podstawie wyników badań, jakie prowadzi Emilia Lewicka-Kalka do swej rozprawy doktorskiej pt. *Osoby starsze jako współtwórcy polityki senioralnej*, możemy wyróżnić trzy modele rad seniorów w Polsce: 1) **model wzorcowy** rad seniorów – realnie i efektywnie działających, głównie w metropoliach i wielkich miastach (takich jak np. Gdańsk, Gdynia, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin, Warszawa, Wrocław); 2) **model fasadowy** rad seniorów, które działają, bo wypada, rytualizując pozory, oraz 3) **model dobrych chęci** rad seniorów, które bardzo by chciały skutecznie działać na rzecz osób starszych i będących w potrzebie, ale nie mają wzorców takich działań.

W większości zatem „działalność rad seniorów ma często charakter fasadowy. Ich członkowie, pomimo zaangażowania i dobrych chęci, nie mają większego wpływu na lokalną politykę wobec osób starszych” (Duszczyk, Lesińska, Matuszczyk, 2019, s. 163).

DZIAŁANIA NA RZECZ SENIORÓW

Działania te można przedstawić w co najmniej sześciu obszarach:

- aktywność i aktywizacja osób starszych;
- edukacja;
- kultura i mass media;
- legislacja i pomoc prawna;
- pomoc (społeczna) i wsparcie; oraz
- zdrowie i profilaktyka zdrowotna.

Prezentując wybrane rozwiązania na rzecz wspomagania osób starzejących się i starych, korzystam zarówno z programów działań, jak i prezentacji, oraz materiałów prasowych i internetowych (zob. np. Niemkiewicz, 2018; *Poznań Viva Senior*, 2018; Romanowa, Waliawko, 2018; Zamorska, Makuch, 2018; „Aktywny Senior” 2018; „Gazeta Senior”, 2019; „Polityka Senioralna”, 2017).

Oprócz znanych w skali ogólnopolskiej inicjatyw prosenioralnych, takich jak np. opaska, pudełko i koperta życia, czy – na wzór kart rodziny bądź karty mieszkańca – karta seniora, we Wrocławiu wprowadzone zostały jej trzy rodzaje: srebrna (dla osób w wieku 60+), złota (75+) i szmaragdo-

wa (90+), bilet dla seniora w PKP Intercity oraz zniżki lub bezpłatna komunikacja miejska dla osób w wieku 68+/70+, wyróżnić możemy następujące działania na rzecz osób starzejących się i starych, również z ograniczeniami sprawności. Oto przykłady inicjatyw:

- 1) **Aktywność i aktywizacja osób starszych:** projekty dla seniorów realizowane przez organizacje pozarządowe, fundusz senioralny (Gdańsk, Wrocław), kluby i koła seniora jako grupy wspierające integrację i aktywizację osób starzejących się, rady dzielnicowe wspomagające wolontariat osób starszych, domy i kluby sąsiedzkie, związki i stowarzyszenia kombatanckie, centra aktywności seniorów, centra inicjatyw senioralnych, centra seniorów (Kraków, Poznań, Wrocław), Łódzkie i Wrocławskie Dni Gerontologii, Forum Senioralne, Igrzyska Seniorów, Dni Seniora, Senioralia, czyli ruch, wiedza i rozrywka po sześćdziesiątce, także międzynarodowe i krajowe Targi Seniora (Sztokholm, Kielce, Kraków, Poznań, Sopot) oraz targi pracy dla seniorów (Wrocław). Ponadto uruchamiane są punkty rekreacji fizycznej z instruktorami zajęć ruchowych dla seniorów (Kalisz).
- 2) **Edukacja:** projekty o profilu edukacyjnym dla osób starszych i ich opiekunów, takie jak np. spotkania edukacyjne dla pacjentów „Aktywny Senior w sercu edukacji” czy „Szkoła radzenia sobie w chorobie i niepełnosprawności” – projekty realizowane przez Uniwersytecki Szpital Kliniczny we Wrocławiu, a przeznaczone dla pacjentów i ich bliskich, tych, którzy wymagają edukacji do dalszego funkcjonowania po zakończonej hospitalizacji, jak również projekt „Szkół liderów” w klubach seniora; wyższe wieczorowe studia dla osób 60+, zarówno studia licencjackie, magisterskie, jak i podyplomowe, kierunki prawnicze, dziennikarskie i/lub związane ze sztuką; zaoczne szkoły policealne dla dorosłych, możliwość bezpłatnego kształcenia zawodowego (także osób w wieku 50+) w specjalnościach: opiekunka dziecięca, opiekun osoby starszej, opiekun medyczny, masażysta czy florystyka, zbliżony jest do tego projekt Srebrnego Uniwersytetu (zob. Zych, 2018, s. 112–115). Dodajmy, że zaledwie 0,6% populacji osób 60+ w Polsce (w UE stanowi to 5%) uczestniczy w kursach, wykładach lub programach edukacyjnych. Wreszcie tradycyjne uniwersytety

trzeciego wieku, których w Polsce mamy już ponad 640. Mieczysław Malewski (2019, [http://wh.usz.edu.pl/...](http://wh.usz.edu.pl/)) sądzi, że „służą one głównie dystrybucji złudzeń w ponowoczesnym, terapeutycznym społeczeństwie”, ponadto zauważa się, że „instytucje te zamiast egalitaryzmu poszerzają elitaryzm, są tworzone dla klas wyższych i odtwarzają nierówności społeczne, w tym podział na *młodych i starych*” (Zamorska, Makuch, 2018, s. 170) – być może konieczna jest konsolidacja rozproszonych uniwersytetów trzeciego wieku w senioralne centra akademickie bądź uruchomienie w wyższych uczelniach studiów senioralnych (zob. Miński, Prysłowska, 2019, s. 150–156). Ponadto działa inicjatywa „Książki dla seniora” z dostawą do domu, czyli biblioteka mobilna, działania bibliotek publicznych na rzecz seniorów oraz elektroniczne platformy edukacyjne, dysponujące plikami materiałów dydaktycznych, które bezpłatnie udostępniane są zainteresowanym seniorom, oraz Letnia Akademia Lidera dla seniorów (Kraków).

- 3) **Kultura i mass media:** różnorodne akcje, programy i projekty, takie jak np. cykl filmowy „Nowe Horyzonty dla Seniora” i Filmowy Klub Seniorów (Wrocław), Kino Seniora (Rybnik, Ostrołęka), Senior w Kinie (Świecie), „Poniedziałek dla Seniora”, Teatr przyjazny seniorom i Dni Seniora (Teatry Polski, Dramatyczny i Powszechny, Warszawa), Weekend Seniora w Operze Krakowskiej, Akcja 60+ Kultura, Opera dla Seniora, Opera Seniorom, Październik miesiącem Seniora (Białystok, Poznań, Gdańsk), Filharmonia Seniora (Kraków) i Poranki muzyczne dla seniorów (Bydgoszcz) – na wszystkie imprezy kulturalne realizowane w ramach tych akcji i/lub projektów bilet (za okazaniem legitymacji emeryta lub karty seniora) dostępny jest nawet w symbolicznej cenie 1 PLN. Z projektów medialnych należy wymienić również Radiowy Klub Seniora (Wrocław), Twoje Radio dla Seniorów (Stargard) czy radio internetowe dla seniorów (Poznań). Wspomnieć jeszcze warto o internetowej telewizji senioralnej w Bydgoszczy i Telewizyjnym Klubie Seniora, realizowanym we Wrocławiu w latach 2009–2017 (TVP 3). Ostatnie czasy przyniosły pojawienie się na polskim rynku wydawniczym kilkunastu czasopism, głównie miesięczników,

adresowanych do osób późnej dojrzałości, wystarczy wymienić dla przykładu magazyn „Zdrowie Seniora”, ogłaszany drukiem w Łodzi, kwartalnik dla młodych duchem „Magazyn 60+”, ostatnio wznowiony w Krakowie w formie miesięcznika „Głos Seniora”, czasopisma „Polski Senior”, „Wiadomości Seniora” „Opieka nad Seniorem”, „Opiekun”, „Empowerment Senior”, „Pokolenia”, czy wydawany w Poznaniu dodatek „Aktywny Senior”. Ogłaszane są też czasopisma internetowa dla seniorów, takie jak: „Gazeta Senior” (<http://www.gazetasenior.pl>), „Nasz Senior” (<https://naszsenior.pl>), „Polityka Senioralna” (<https://polityka.zaczyn.org/>) itp. Wymienione powyżej periodyki zawierają cenne informacje o rozmaitych formach aktywności organizowanych dla seniorów i przez seniorów, jak również o formach pomocy i wsparcia dla osób starszych, o aktualnych wydarzeniach kulturalnych, społecznych lub oświatowych. Pisma te podają również adresy instytucji usługowych, edukacyjnych czy biur podróży, które oferują swe usługi i produkty dla osób przekraczających *smugę cienia*.

- 4) **Legislacja i pomoc prawna:** punkty nieodpłatnej pomocy prawnej, prowadzone w centrach seniora, rządowy program pn. *Darmowa pomoc prawna i poradnictwo obywatelskie* (zob. <https://darmowapomocprawna.ms.gov.pl/>) czy wzorowane na zachodnich rozwiązaniach „prawodawstwo siwowłosych” – jest to zespół delegatów wybranych przez starsze osoby, którego zadaniem jest rozpoznanie i ustalenie priorytetów legislacyjnych oczekiwanych przez osoby starsze, a także stworzenie grupy nacisku, wywierającej wpływ na ciała ustawodawcze w celu wprowadzenia tego prawodawstwa na poziomie lokalnym i państwowym. Trudność polega jednak na tym, że na ogół w skład rad seniorów nie wchodzi emerytowani ławnicy, adwokaci lub radcy prawni. Wymienić należy również – realizowany w Gdańsku – program bezpieczeństwa ekonomicznego i wsparcia osób zadłużonych, projekt stołecznej Izby Adwokackiej pn. *Akademia Prawa dla Seniorów*, program dla seniorów realizowany przez Centrum Edukacji Prawnej w Warszawie, projekty warszawskiej Fundacji Edukacji Prawnej pn. *O prawie dla seniorów...*

oraz *Badanie potrzeb seniorów*, w tym potrzeb dotyczących kwestii prawych i ekonomicznych.

- 5) **Pomoc (społeczna) i wsparcie:** projekty o profilu wspierającym dla seniorów, takie jak np. *Aktywny senior na rzecz społeczności lokalnej*, *Senior w potrzebie – asystent osoby starszej*, *Senior dla seniora* czy *Bezpieczny i ekologiczny senior*, programy w rodzaju: *MOPR dla seniora* (Gdańsk), Fundusze Senioralne, w tym senioralny fundusz wyjazdowy (Czeladź, Poznań, Wrocław), dzienne domy opieki medycznej, teleopieka dla seniorów, Centrum Świadczeń – wsparcie finansowe dla seniorów (Gdańsk), zintegrowany system wsparcia seniorów, w tym finansowanie opieki nad ludźmi starszymi oraz projekty *Złota rączka dla seniora*, *Taksówka dla seniora (70+/75+)*, *Pranie i sprzątanie (90+)*, bezzwrotne granty na adaptację mieszkań do starości, mieszkania o statusie „dla Seniorów”, przystosowane dla niepełnosprawnych osób starszych (Poznań). Realizowane są również nieodpłatne usługi dla seniorów z niepełnosprawnością, w tym usługi asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej, celem jest zaś zapewnienie niezależnego życia osobom w sędziwym wieku.
- 6) **Zdrowie i profilaktyka zdrowotna:** kompleksowa, w pełni spersonalizowana opieka geriatryczna, nocna i świąteczna opieka zdrowotna, opieka paliatywno-hospicyjna, programy profilaktyczne dla seniorów, w tym projekt bezpłatnych szczepień ochronnych osób starszych przeciw grypie, obejmujący we Wrocławiu ponad 7600 osób rocznie, programy i projekty: *Aktywuj się!*, *Trzeci Wiek w Zdrowiu*, *Zdrowy Wrocław*, koszyk edukacyjny *Zdrowie Seniora* (Gdańsk) Wrocławskie Dni Promocji Zdrowia.

I jeszcze jeden, nie mniej ważny zakres, to celebrowaniu rozmaitych uroczystości, czyli Świątowanie z Miastem, np. jubileuszu 50-lecia pożycia małżeńskiego „Złote Gody”, Setne Urodziny z Miastem, cykliczne wydarzenia, takie jak: koncert z okazji Dnia Babci i Dziadka, Miejski Bal Seniora, Piknik Seniora, konkurs „Aktywny Senior”, Gdańskie, Kieleckie, Opolskie, Warszawskie czy Wrocławskie Dni Seniora oraz nadawanie przez niektóre rady seniorów honorowych tytułów „Przyjaciel Seniora” i „Złoty Laur” (Wrocław, Legnica).

MOŻLIWOŚCI I OGRANICZENIA

bowiem nic bez w zamian. Darmo nic prócz marzenia – jak pisała przed laty nestorka poezji polskiej, Urszula Kozioł. Chcąc skutecznie zrealizować zaplanowane działania na rzecz osób starszych, zwłaszcza ludzi sędziwych, niesamodzielnych, często schorowanych bądź niepełnosprawnych, konieczne są środki finansowe i to coraz większe. Populistyczna polityka rozdawnictwa może owocować postawami roszczeniowymi, na zasadzie: *Jestem stary, to mi się należy...*

W tym miejscu warto pamiętać „o przestrzeganiu prastarej normy wzajemności, która nakazuje pomagać tym, którzy nam pomagają, a przynajmniej im nie szkodzić. Słusznie zasadę tę ujął Adam Smith (1723–1790), pisząc: „Obowiązkiem ojca jest wychować dzieci, a dzieci – utrzymać ojca zniedołężniałego lub w podeszłym wieku” (Zych, 2013, s. 183). Dylemat polskiej polityki senioralnej polega na tym, że – zgodnie z teorią osobistej korzyści w starości – mamy więcej biorców niż dawców. Mam na myśli umiarkowany udział osób starszych w grupach wzajemnej pomocy i w wolontariacie. Anna Zawada pisze (2018): „Niestety słuchacze UTW, zwłaszcza w dużych miastach, sporadycznie (lub w ogóle) angażują się w pracę społeczną, wolontariat”. Opinię tę potwierdza Agnieszka Szczurek (2018, <http://utw.seniorzyw akcji.pl...>), pisząc: „Z jednej strony więc można się cieszyć, że w Polsce działa coraz więcej UTW, ale z drugiej strony nasz kraj jest na niechlubnym końcu, jeśli chodzi o poziom zaangażowania społecznego seniorów”.

Jest to problem znacznie szerszy nie tylko aktywizowania, ale i angażowania osób starych w politykę społeczną, by byli nie tylko konsumentami, beneficjentami, czyli czerpiącymi korzyści z czegoś, ale i współtwórcami polityki senioralnej.

Zdaniem autorów ważnej publikacji dotyczącej upolitycznienia problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce: „Poziom regionalny może być traktowany jako swoisty *poligon doświadczalny*, gdzie mogą być testowane rozwiązania przed implementacją ich na poziomie krajowym” (Duszczyk, Lesińska, Matuszczyk, 2019, s. 145), jednak dostrzegać należy ograniczenia tego rodzaju, jak: posiadane zasoby materialne i finansowe, infrastruktura i wizja rozwoju regionu, pozycja lokalnych liderów

i środowiska eksperckiego oraz istnienie konsensusu społecznego wokół proponowanych rozwiązań (tamże, s. 145). Cóż z tego, że do wielu rad seniorów zostali wybrani eksperci, skoro ich sugestie, wskazania czy propozycje konkretnych rozwiązań nie są brane pod uwagę, gdyż „doświadczeni praktycy wiedzą lepiej”.

Co więcej, z mocy prawa do „Rady Seniorów mogą być powołane osoby, które ukończyły 60. rok życia mieszkają na terenie [...] i zostały zgłoszone przez organizacje działające na rzecz osób starszych, rady osiedla, uniwersytety trzeciego wieku i kluby seniora” (zob. <https://uml.lodz.pl...>), a więc z natury rzeczy takie gremium, to – jak dosadnie określił jeden z członków rady – *piaskowe dziadki*, a więc osoby konserwatywne i zachowawcze, o usztywnionej od lat osobowości, mające nostalgiczny ogląd sytuacji. Często decyzje rady seniorów to swoisty kompromis podmiotów zgłaszających członków rady, a więc rozmaitych związków, klubów, stowarzyszeń, fundacji. I co najistotniejsze, to brak priorytetów polityki senioralnej, mam na myśli koncentrowanie się na rzeczach drugoplanowych i pomijaniu ważnych celów i zadań, takich jak np. wspomniane wcześniej uporządkowanie polskiego systemu zabezpieczenia społecznego i wprowadzenie ubezpieczeń na opiekę długoterminową, funkcjonujących od kilkunastu lat w innych krajach (Niemcy, 1995, Japonia, 2000, Francja, 2007).

Model aktywnego, zdrowego starzenia się, wprowadzony przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) oznacza proces optymalizacji możliwości osób w podeszłym wieku z uwzględnieniem zdrowia, uczestnictwa w życiu społecznym i bezpieczeństwa, w celu podniesienia poziomu jakości życia w miarę upływu lat. Zasygnalizowana tu oferta dotycząca aktywności i aktywizacji osób starszych w dużej mierze koncentruje się na ofercie rozrywkowej i rekreacyjnej, ale poza igrzyskami i *Marszem Kapeluszy* pozostaje proza życia. W pełni zgadzam się z opinią profesora Tomasza Kostki: „Proszę jednak zwrócić uwagę, do kogo adresowane są te aktywności. To ludzie po sześćdziesiątce. Aktywni dlatego, że wciąż jeszcze w niezłej kondycji fizycznej. A co ze starszymi? Już teraz mamy w Polsce ponad 2,5 miliona ludzi, którzy skończyli 75 lat. Jak dobrze pójdzie, wielu będzie żyło 85–90 lat albo nawet dłużej. W takim wieku sprawność fizyczna i psychiczna najczęściej bywa daleka od zadowalającej. Wtedy kumulują się najpoważniej-

sze problemy zdrowotne i zaczyna najtrudniejszy etap starości” (*Ja to bym już chciała...*, 2019, s. 26).

Konkludując, otwarte pozostają zatem pytania: Czy mamy w Polsce politykę społeczną wobec osób starszych? Czy określenie „polityka senioralna” nie jest „nadużyciem znaczeniowym”? (por. Zamorska, Makuch, 2018, s. 230).

BIBLIOGRAFIA

- Duszczyk, M., Lesińska, M., Matuszczyk, K. (2019). *Upolitycznienie problemu starzenia się społeczeństwa w Polsce. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Ja to bym już chciała umrzeć*. Z prof. Tomaszem Kostką rozmawia Agnieszka Urazińska. (2019). *Gazeta Wyborcza – Magazyn Świąteczny*, 40, 26–27.
- Lewicka-Kalka, E. (2017). Rady Seniorów w Polsce. W: A.A. Zych (red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (t. 5, s. 210–212). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski.
- Miński, R., Prysłowska, A. (2019). Studia senioralne jako odpowiedź na zjawisko starzenia się społeczeństw. *Gerontologia Polska*, 27(2), 150–156.
- Niemkiewicz, M. (2018). *Senior w Gdańsku – z czego może skorzystać?* [Prezentacja]. Gdańsk: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie.
- Politique de la vieillesse*. [Rapport de la commission d'études des problèmes de la vieillesse présidée par P. Laroque]. (1962). Paris: La Documentation française.
- Poznań Viva Senior*. [Druk ulotny]. (2018). Poznań: b.w.
- Rocznik Demograficzny 1967–1968*. (1969). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rocznik Demograficzny [2018]*. (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Romanowa, E., Waliawko, S. (2018). *Praca psychologa z ludźmi w „srebrnym wieku”*. [Prezentacja]. Moskwa: Moskiewski Miejski Uniwersytet Pedagogiczny.
- Rosset, E. (1959). *Proces starzenia się ludności: Studium demograficzne*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Gospodarcze.
- Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r. Informacje i opracowania statystyczne* (2016). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Starzenie się ludności w Unii Europejskiej – stan obecny i prognoza. OT–662*. (2018). Warszawa: Kancelaria Senatu.
- Szatur-Jaworska, B. (2000). *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Szatur-Jaworska, B. (2016). *Polska polityka społeczna wobec starzenia się ludności w latach 1971–2013*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Szondi, L. (1995). *Wolność i przymus w losie jednostki*. Kraków: Wydawnictwo ALL.
- Trwanie życia w 2017 r.* (2018). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Zamorska, K., Makuch, M. (2018). *Starzenie się społeczeństwa. Wymiar społeczny, gospodarczy i polityczny*. Kraków: Księgarnia Akademicka.

- Zawada, A. (2018). W trosce o dobrą jakość życia w ośrodkach pobytu stałego dla osób starszych. *Praca Socjalna*, 32(2), 76–95.
- Zych, A.A. (2007). *Leksykon gerontologii*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Zych, A.A. (2013). *Przekraczając „smugę cienia”. Szkice z gerontologii i tanatologii*. Wyd. 2. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Zych, A.A. (2018). Srebrny uniwersytet alternatywą dla polskich rozwiązań. *Gerontologia Współczesna*, 6(3), 109–115.

Akty prawne

- Obwieszczenie Marszałka Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o samorządzie gminnym (Dz.U. 2019, poz. 506).
- Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ (Mon.Pol. 2018, poz. 1169).
- Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (Mon.Pol. 2014, poz. 118).
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U. 2015, poz. 1705).
- Założenia długofalowej polityki senioralnej w Polsce na lata 2014–2020. Załącznik do uchwały nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (Mon.Pol. 2014, poz. 118).
- Zarządzenie Nr 2 Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 lutego 2013 r. w sprawie powołania Rady do spraw Polityki Senioralnej (Dz.Urz. Min. Prac. i Pol. Społ. 2013, poz. 2 oraz z 2014, poz. 31).
- Zarządzenie Nr 68 Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2012 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Pracy i Polityki Społecznej (Mon.Pol. 2012, poz. 590).

Netografia

- Hrynkiewicz: *Czeka nas tsunami starych ludzi, a nie jesteśmy gotowi nawet na rozmowę o polityce senioralnej*. (2016). *Gazeta Prawna.pl* <https://serwisy.gazetaprawna.pl/emerytury-i-renty/artykuly/956015,hrynkiewicz-polityka-senioralna-emerytury-seniorzy.html> (pobranie: 24.08.2019).
- http://bip.um.szczecin.pl/chapter_131195 (pobranie: 24.08.2019).
- <https://naszenior.pl> (pobranie: 24.08.2019).
- <https://polityka.zaczyn.org/> (pobranie: 24.08.2019).
- <https://teatropole.pl/srebrne-tsunami-2/> (pobranie: 24.08.2019).
- <https://uml.lodz.pl/aktualnosci/artykul/wybory-do-miejskiej-rady-seniorow-iii-kadencji-id26758/2019/3/22/> (pobranie: 24.08.2019).
- <http://www.gazetasenior.pl> (pobranie: 24.08.2019).

- <https://www.gov.pl/web/rodzina/polityka-spoeczna-wobec-osob-starszych-2030-bezpieczenstwo-uczestnictwo-solidarnosc> (pobranie: 24.08.2019).
- <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,1530,prezydent-na-konferencji-centrum-zdrowia-75.html> (pobranie: 10.09.2019).
- Malewski, M. (2019). *Opinia o pracy habilitacyjnej i dorobku naukowym dra Artura Fabisia*. [Niepublikowana recenzja]. Wrocław: Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego. <http://wh.usz.edu.pl/wp-content/uploads/prof.-M.Malewski.pdf> (pobranie: 24.08.2019).
- Szczurek, A. (2018). *Uniwersytety Trzeciego Wieku dla społeczności – co wynika z badań?* [Prezentacja]. Warszawa: Ośrodek Ewaluacji <http://utw.seniorzywakcji.pl/wp-content/uploads/2018/05/ARTYKU%C5%81-PODSUMOWU-J%C4%84CY-BADANIE-PROJEKTU.pdf> (pobranie: 24.08.2019).
- www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Prof-Boleslaw-Samolinski-nadal-niemamy-polityki-senioralnej,183970,14.html (pobranie: 24.08.2019).
- ZOOM na Rady Seniorów: Raport* (2014). <http://le.org.pl/zoom-na-rady-seniorow-raport/> (pobranie: 24.08.2019).

SENIOR POLICY IN CONTEMPORARY POLAND: DECLARATIONS AND ACTIONS

ABSTRACT

At the beginning of the article an analysis is made about new applications of commonly known terms, such as retirement pension, geriatric, grey or silver tsunami, and “election retirement pensions”, covering among others civic retirement pension, maternal retirement pension, 13th and 14th bonus retirement pension, guaranteed retirement pension and non-taxed retirement pension. There are also presented demographic changes in Poland in the last half-century (1967–2017) and their consequences. Another thematic thread concerns senior policy, its genesis and attempt to defining what it is, and its main goals. Senior policy which is being created in Poland can be successfully implemented on three basic levels: governmental, self-governmental and non-governmental (civic). Activities addressed to seniors can be divided in at least six areas: 1) activity and activation of older people; 2) education; 3) culture and mass media; 4) legislation and legal assistance; 5) social assistance and support, and 6) health and preventive care. This paper discusses examples of activities in the above ranges, and in the final passage of this text we have discussion on the senior policy in contemporary Poland trying to answer vital questions: do we have in Poland social policy addressing the problems of elderly people?, and if the term ‘senior policy’ not a ‘semantic abuse’?

Keywords: activity and activation of the elderly people, Long-term Senior Policy, ‘election retirement pensions’, senior policy, Senior Citizen Councils in Poland, silver tsunami